

**Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы
Югары Налим авыл жирлеге Советы**

КАРАР

№ 122

25.12.2018 ел.

Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Югары Налим авыл жирлеге территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрен раслау турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәгә 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы, Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Югары Налим авыл жирлеге Уставы нигезендә, Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Югары Налим авыл жирлеге Советы

КАРАР ИТТЕ:

1. Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Югары Налим авыл жирлеге территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрен расларга (кушымта).
2. Зэй муниципаль районы Югары Налим авыл жирлеге Советының 2012 елның 19 июнендәгә 64 нчы номерлы «Зэй муниципаль районы Югары Налим авыл жирлеге территориясендә тышкы төзеклэндерү, территорияләрнең санитар эчтәлегә, жыештыру һәм чисталык тәэмин итү кагыйдэләре» карары үз көчен югалткан дип санарга.
3. Әлеге карарны «Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында» (PRAVO.TATARSTAN.RU), авыл жирлеге мәгълүмат стендлары һәм Зэй муниципаль районы сайтының «Авыл жирлекләре» бүлегендә урнаштырырга.
4. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны үз җавапчылыгымда калдырам.

**Совет Рәисе,
Югары Налим авыл жирлеге башлыгы**

Ф.Н.Николаева

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЗЭЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ЮГАРЫ НАЛИМ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
ТЕРРИТОРИЯСЕН ТӨЗЕКЛЭНДЕРҮ КАГЫЙДӨЛӨРЕ

I. Гомуми нигезлэмэләр

1. Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районының Югары Налим авыл жирлеге территориясен төзеклэндерү кагыйдэләре (алга таба - кагыйдэләр) «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган вәкаләтләрне тормышка ашыру кысаларында, әйләнә-тирә мохитне саклау, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге, Россия Федерациясенең, Татарстан Республикасының һәм муниципаль норматив хокукый актлары нигезендә эшлэнгән.
2. Әлеге кагыйдэләр оештыру-хокукый формасына бәйсез рәвештә барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан да үтәлгә тиеш.
3. Әлеге кагыйдэләр жирлек территориясендә эшли һәм таләпләр билгели:
  - алар урнашкан биналарны (торақ йортларны да кертеп), корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тиешле Биналарның һәм корылмаларның тышкы кыяфәтенә карап тоту буенча;
  - төзеклэндерү һәм аларны үтәү буенча эшләр исемлегенә;
  - төзеклэндерүдә биналарның (биналарның) һәм корылмаларның милекчеләренең катнашу тәртибен билгеләүгә;
  - жирлек территориясен төзеклэндерүне оештыру буенча (урамнарны яктырту, территорияне яшеллэндерү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары белән күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту).
4. Территорияләрне төзеклэндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеше һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдэләр, дәүләт стандартлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдэләре, билгелэнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә гамәлгә ашырыла.
5. Әлеге кагыйдэләр жирлек территориясендә көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын жыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкәртү буенча мөнәсәбәтләрне жайга салмый.

Төп төшенчэләр

6. Әлеге кагыйдэләрне гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчэләр кулланыла:
жирле эһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгелэнгән һәм автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә һәм аларда урнашкан жир кишәрлекләрен яисә конструктив элементлар (юл полотносы, юл

өслеге һәм мондый элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмалары-саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзекләндерү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты;

фасадның архитектур үзенчәлекләре-фасадның, әйләнә-тирә шәһәр төзелеше мохитенең конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган бик яхшы характеристика (стиль һәм композицион бөтенлек, ритм, ярашлылык һәм пропорциональ булу, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансы);

бесфон конструкцияләре-тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, анда конструкция аерым хәрәфләрдән, билгеләнүләрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан тора;

территорияне төзекләндерү - муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән чаралар комплексын тормышка ашыру, муниципаль берәмлек территориясенең санитар һәм эстетик торышын тәэмин итүгә һәм яхшыртуга, торак пунктларның территорияләрен һәм мондый территорияләрдә урнашкан объектларны, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне, жир кишәрлекләрен, биналарны, төзелмәләрне, корылмаларны карап тотуга юнәлтелгән эшчәнлек;

вертикаль яшелләндерү-балкон, лоджия, галерея, терәк диварлар һәм тдп. кертеп, биналарның һәм корылмаларның алгы өслекләрен куллану, аларга стационар һәм мобиль яшел үсентеләр урнаштыру өчен;

витрина - фасадның бер өлешен биләп торган тоташ пыяладан ясалган проем (тәрәзә, витраж) ;

барлыкка килгән төзелешнең тышкы күренеше - жирлекнең тышкы кыяфәтен формалаштыручы биналарның һәм территорияләренең архитектур-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

яктыртуның тышкы ысулы-мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы, шул ук вакытта мәгълүмат кыры аңа жибәрелгән ут чыганагы белән яктыртыла;

квартал эчендәге (жирле) юл-магистраль урамнардан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзекләндерүне торгызу-юлның бөтен киңлегенә асфальт катламын сыйфатлы торгызу, хужалык юлы, тротуар, бордюр ташын кире урнаштыру, туфракның ундырышлы катламын торгызу, газон үләннәре чәчү һәм бозылган яшел үсентеләр утырту өчен тырмаларга ремонт ясау, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;

газон - утырту өчен фон, парк корылмалары һәм ландшафт композициясенең мөстәкыйль элементы булган махсус сайланган үлән катламы, шулай ук табигый үлән үсемлеге;

жирлек территориясе - муниципаль берәмлек чикләрендәге территория;

мәгълүмат тапшыруның динамикалы ысулы-мәгълүмат алмашуны күз алдында тотта торган электрон чыганақларны һәм таблоларны кулланып мәгълүмат тапшыру ысулы;

йорт-ишегалды корылмалары булган шәхси торак йорт һәм әлеге йорт урнашкан жир участогы;

ишегалды корылмалары-жир кишәрлегендә урнашкан вақытлыча ярдәмче корылмалар (баз, күгәрчен оялары, сарайлар һәм б.);

йорт билгеләре - аншлағ (урам, мәйдан, проспект исеме күрсәткече), номер билгесе (йорт һәм корпус номеры күрсәткече), подъезд һәм фатирлар номеры күрсәткече, инвалидлар өчен объектның һәркем өчен мөмкинлегенә халықара символы, флағлар, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләр күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәр кое күрсәткечләре, бистә канализациясе жайланмалары күрсәткече, жир асты газүткәргеч корылмалары күрсәткече);

бина-капиталь төзелеш объекты, ул автоном рәвештә төзелергә, төзекләндерелергә һәм кулланылырга мөмкин булган бердәм күләмле төзелеш системасын тәшкил итә (төзелешкә бер рәхсәт нигезендә төзелгән);

яшел үсентеләр-табигый һәм ясалма рәвештә барлыкка килгән агач-куак һәм үләннәр жыелмасы (шул исәптән парклар, урманнар, аеруча саклаулы табигать территорияләре, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чәчәк түтәлләре, шулай ук аерым торучы агачлар һәм куаклар да кертеп);

жир кишәрлеге - жир өслегенә бер өлеше, ул аны аерым бер әйбер сыйфатында билгеләргә мөмкинлек бирә;

жир эшләре-жирне чыгару, грунт жәю, поселение территориясенә камилләштерелгән яки грунт катламын бозып яисә юлларны һәм тротуарларны жәю (жәю) белән бәйле эшләр;

инженерлык коммуникацияләре-инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, жирлек территориясендә булганнарын яисә сузыла торган я башка инженерлык корылмалары;

авыл жирлегенә тарихи территорияләре-Россия Федерациясе халықларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре), аларны саклау һәм куллану турында Россия Федерациясе законнары нигезендә билгеләнгән. Жирлекнең тарихи территорияләренә гомуми чикләре Башкарма комитетның муниципаль хокукый актлары белән раслана;

түбә яшелләндерү-аларда архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәк түтәлләре, бакчалары, агачлар һәм куаклар белән мәйданчықлар һәм башкалар) төзү өчен бина һәм корылмаларның түбәләрен куллану.);

яңгыр канализациясе (яңгыр канализациясе) - өске (яңгыр, тал), су сибү һәм дренаж суларын транспортлау өчен билгеләнгән инженерлык корылмалары (желоблар, яңгыр кирәк-ярақлары, лотоклар һәм торбалар) белән технологик бәйле комплекс;

яктылык - яктылык агымының характеристикасын алмаштыруны күздә тотта торган (төс, ачыклык, чират кертү һәм тдп.);

тышкы яктырту-тәулекнең караңгы вакытында магистральләре, урамнарны, майданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, ишегалларын һәм жирлекнең жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

килеп туган төзелешнең тышкы архитектур йөзөн бозу-урнаштыруга рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының төрөнә һәм төрөнә карата таләпләрне, шул исәптән әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән тышкы кыяфәтләргә яки мондый конструкцияләре урнаштыру урынына таләпләрне, гамәлдәге жирлек төзелешенең тышкы архитектур йөзөн саклау зарурлыгын исәпкә алып, үтәмәү;

рөхсәтсез чүплек-рөхсәтсез калдыклар ташлау (урнаштыру) яисә каты көнкүреш калдыклары, эре габаритлы, төзелеш калдыклары, юридик яки физик затлар эшчәнлеге барышында барлыкка килгән башка чүп-чар ташлау, 50 кв. метрдан артык майданда һәм 30 куб. метрдан артык майданда;

стационар булмаган сәүдә объекты-инженер-техник тәэмин итү челтәрләренә тоташу (технологик тоташтыру) булмауга карамастан, жир участогы белән ныклы бәйләнмәгән вакытлыча корылма яки вакытлыча корылма, шул исәптән күчмә корылма;

яшелләндерү-муниципаль берәмлек мохитен үсемлек компонентларын актив куллану белән тәэмин итүче территорияне төзекләндерү һәм ландшафт оешмасы элементы, шулай ук инженерлык эзерлегенең төрле төрләре буенча эшләр үткөрү (вертикаль планлаштыру, террасирование, кронирование һәм башкалар) һәм яшелләнделгән территорияләре төзекләндерү: агачлар, шул исәптән эре агачлар, куаклар утырту, үләнле газоннар, чәчәк түтәлләре, элпинарийлар һәм рокарийлар булдыру, махсус бакчалар һәм башкалар белән бәйле комплекслы процесс.;

гомуми файдаланудагы яшелләнделгән территорияләр - гомуми файдалану территорияләрендә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикләнгән территория - предприятиеләрнең, оешмаларның, учреждениеләрнең яшелләнделгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшелләнделгән территорияләр-санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләнделерү, питомниклар үсентеләр;

аеруча саклаулы табигать территорияләре - жир участкалары, су өслеге һәм һава тирәлегенә, алар өстендә аерым табигать саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмияткә ия булган объектлар урнашкан, алар жирле үзидарә органнары карарлары белән тулысынча яки өлешчә хужалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән табигый комплекслар һәм объектлар урнашкан;

жәмәгать транспортын көтү тукталышы-жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать транспорты пассажирларын көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

калган фасадның алгы ягы - фасадның бөтен ясылыгын яки аның шактый өлешен биләп торган тоташ пыяладан эшләнгән фасад;

ачык ысулы подсветки-ысулы подсветки мәгълүмати конструкцияләр, шул ук вакытта чыганагы света түгел, каршылыклар өчен аны тарату;

жирлек панорамасы-ачык киңлектән кабул ителә торган (яр буге, майдан, су объектлары акваторияләре, күренеп торган һәм күзәтү майданчыклары), жирлек биләмәсен һәм силуэтын ачып бирә;

бинаның фасадларын (фасадларның төс ягыннан карары) колористик хәл итү паспорты-жирлек территориясендә урнашкан аерым стоящего бинаның фасадын бер архитектура һәм төс чишелешен билгели һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләрне билгели торган килешенгән һәм билгеләнгән тәртиптә расланган документ;

жәяүлеләр зоналары-транзит хәрәкәт итү максатларында һәм билгеле бер характеристикаларга ия булган жир өсте һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары, хезмәт күрсәтү объектларының, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренен, рекреацияләренен һәм т.п.ның югары концентрациясе, жәяүлеләр агымының суммар тыгызлыгы. Жәяүлеләр зоналары эспланадаларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт майданы майданының жәяүле өлешләрендә формалашырга мөмкин;

йорт яны территориясе-күпфатирлы йорт урнашкан жир участогы, яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары белән, әлеге йортны хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен билгеләнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан объектлар;

якын-тирә территория-мондый жир кишәрлеге барлыкка килгән һәм аның чикләре Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртип нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре билгеләнгән очракта, бина, корылма, жир участогы янындагы Гомуми файдаланудагы территория;

продуктивные хайваннар һәм кош - бу хайваннар һәм кошлар, алар берничә тапкыр яки даими кулланыла алу өчен азык-төлек кебек сөт, йон, йомырка һәм башка;

тышкы мәгълүмат чараларын (паспорт) урнаштыру проекты-төзекләндерү элементларының тышкы кыяфәтен һәм урнашу урынын билгели торган башкарма комитет карары белән расланган, ә атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләрне үз эченә алган билгеләнгән формадагы документ;

территорияне санитар чистарту-билгеле бер территориядән жыю, каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру) ;

ут корабы-тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, аның белән конструкция бер күләмдә яки эчке яктырткыч белән күләмле элементлар булып тора;

авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе житештерү өчен кулланыла торган хайваннар, кыйммәтле мехлы хайваннар, куяннар, умарталар һәм башкалар.;

төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гәмәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый формадагы юридик затлар махсуслаштырылган оешмалар;

территорияларне карап тоту-биналар, корылмалар, кече архитектура формалары, коймалар, төзелеш майданчыклары, яшел утыртмалар, жир кишәрлегендә урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйлә чаралар комплексы;

жирле әһәмияттәге юлларны карап тоту - юл, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация торышы тәэмин ителә торган эшләр комплексы;

тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы (вывеска) - "кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9 статьясы нигезендә мәжбүри булган мәгълүматны кулланучыларга житкерү өчен биналарны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында товар, хезмәт күрсәтүләренә гамәлгә ашыру урынында оешмалар һәм (яисә) турыдан-туры урнашкан урында билгеләнә торган территорияне төзекләндерү элементы, аерым алганда оешманың фирма исеме (исеме), аның урнашу урыны (адресы) һәм эш режимы, шулай ук үз эченә алган мәгълүмат, ул закон үз көченә урнаштырырга яки гадәти Эшлекле әйләнеш аркасында урнаштырыла һәм реклама белән бәйлә максатларны күздә тотмый. "Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары" һәм "Тышкы мәгълүмат чарасы" төшенчәләре бердәй; суперграфика-фасадларны архитектур-сәнгатьчә бизәү алымнарын (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика) берсе;

тактиль катлам-өслек катламының фактурасын сизелерлек үзгәртү белән катлам;

жирлек территориясенә аерым статусына һәм (яки) югары мәдәни - рекреацион һәм социаль кыйммәтенә ия булган территориясенә әлеге Кагыйдәләр белән жирлекнең тышкы архитектур йөзен саклау максатларында тышкы мәгълүмат урнаштыруның рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән төрләре, шул исәптән мондый корылмаларга карата таләпләр билгеләнә торган төрләре һәм төрләре билгеләнә;

территорияларне жыештыру-житештерү һәм куллану калдыкларын жыю, махсус билгеләнгән урыннарда чыгару, башка чүп-чар, кар чыгару, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәэмин итүгә һәм әйләнә-тирәлекне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

жирлек юллары - гомуми файдаланудагы территорияләр, поселение тирәлегенә эстетикасына карата таләпләр арта торган урамнар һәм гомуми файдаланудагы территорияләр;

вәкаләтле орган-жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыру, координацияләү һәм контрольдә тотучы Башкарма комитет;

территорияларне жыештыру-житештерү һәм куллану калдыкларын жыю, махсус билгеләнгән урыннарда чыгару, башка чүп-чар, кар чыгару, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәэмин итүгә һәм әйләнә-тирәлекне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

жирлек юллары - гомуми файдаланудагы территорияләр, поселение тирәлегенә эстетикасына карата таләпләр арта торган урамнар һәм гомуми файдаланудагы территорияләр;

вәкаләтле орган-жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыру, координацияләү һәм контрольдә тотучы Башкарма комитет;

II. Территорияләрне төзекләндерүгә, карап тотуга һәм жыештыруга гомуми таләпләр

7. Төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру өчен жирлек территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (шул исәптән торак йортлар) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) тиеш.

8. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, юллар, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр бие, скверлар, пляжлар, башка объектлар белән шөгылләнүче жир кишәрлекләрен карап тотуны һәм жыюны оештыруны вәкаләтле органнар үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

9. Оештыру-хокукый рәвешләренә карамастан, физик һәм юридик затлар милек хокукында үз карамагындагы жир участогы территориясен һәм башка мәжбүри хокукта (алга таба - жир кишәрлекләре хокукына ия затлар), шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлеге Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналар, корылмалар территорияләрен мөстәкыйль рәвештә яисә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән карап тотуны һәм жыюны гамәлгә ашыралар.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яки мәжбүри хокукта булса, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яки күчәмсез милек объектындагы башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылмалар булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре якларның килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлегә билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә фактта барлыкка килгән чиге буенча жыештырылырга тиеш.

Әгәр бина, корылма милек яки башка әйбер хокукында булса, берничә кешегә мәжбүри хокукта булса, фасадны карап тоту яклар килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда фасадны тоту милек хокукындагы өлешкә яки күчәмсез милек объектына башка хокукка пропорциональ рәвештә башкарыла.

10. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын, тротуарларны карап тоту һәм жыештыру, тәминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтижеләре буенча, әлеге эш төрләрен үткәргә муниципаль контрактлар төзегән махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулына туры

китереп башкарыла: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсулаштырылган кулланучылар кооперативы, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы идарәче оешма (алга таба - идарәче оешмалар).

12. Шәхси торак йортларның территорияләрен карап тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары артыннан карап тотуны һәм карауны гамәлгә ашыралар:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә-жир кишәрлегенә милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә-тээминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге эшләр башкаруга муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яисә оешма);

3) чикләнгән яшелләндерү территорияләре (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә-әлеге объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренә, шул исәптән электр челтәрләре, яктырту челтәрләре, радиолиннарның сак зоналарында-күрсәтелгән коммуникацияләренә хужалары;

6) жир асты коммуникацияләренә сак зоналарында (әгәр урнаштыру рөхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникацияләренә хужалары.

14. Урам һәм юллардан жир асты һәм өслек сулары бүлеп бирү өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын чистарту һәм чистарту, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кирәк-яраклары коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә.

Жаваплылык өчен санитар һәм техник торышы бәдрәф жаваплы, аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлар яки махсус оешмалар, хезмәт күрсәтүдә алар торалар.

16. Төзекләндерү эшләрен башкаруның вакытлылыгы, объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тээмин итүне исәпкә алып, эшләренә заказчысы тарафыннан билгеләнә.

17. Жирлек территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлеге чикләре нигезендә билгеләнә (әгәр жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, асылда, жир кишәрлегенә килеп туган чиге буенча).

18. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм жыештыру эшләренә үтәләшен контрольдә тоту.

III. Алар урнашкан биналар, корылмалар һәм жир кишәрлекләрен тышкы кыяфәткә, фасадлар һәм коймалар, юллар, шәхси торак йортлар, яңгыр канализациясе челтәрләре, смотр һәм яңгыр коесы, су жиберү корылмалары, техник элемент чаралары, тышкы яктырту объектлары, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, төзелеш эшләре, жирләү урыннары, автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау стоянкалары карап тоту буенча таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр

19. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен милекчеләр яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә йә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыра.

20. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен үз эченә ала:

- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- жир участогын жыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- гражданның, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килгән житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм чыгару;
- жир участогында урнашкан яшелләндрерү һәм төзекләндрерү элементлары артыннан карап тоту һәм карау.

21. Бина фасадлары, корылмалар булырга тиеш түгел видимых повреждений төзелеш өлешендә, декоративной бизәкләү һәм инженерлык элементларын һәм ярдәм итәргә тиеш тиешле эстетик торышы. Бинаның фасадын буяу зыян килү фасадының гомуми мәйданының 1% тан артмаска тиеш.

Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

22. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту үз эченә ала:

- конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләре һәм козырекларны, балкон һәм лоджия, карнизов, канат һәм аерым баскычлар коймаларын, төшерү һәм баскычларны, витрин, декоратив детальләрне һәм башка конструктив элементларны ремонтлау һәм торгызуны үз вакытында хуплаучы, һәм аларны буяучы;
- водостокларның, су-Көнчыгыш торбаларының һәм саннарның төзек хәлдә булуын һәм карап тотуны тәмин итү;
- герметизация, ялган кисү һәм жөйләр, ярыклар һәм выбоин;
- керү төркемнәрен, отмосткаларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм вакытында чистарту;
- фасадларны, шул исәптән фасадларны вакытында чистарту һәм юдыру, аларның торышы һәм эксплуатацияләү шартлары белән бәйле;
- тәрәзәләрне һәм витриналар, элмә такталарны һәм күрсәткечләрне вакытында юу;

-язу, рәсемнәр, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффити китерелгән чистарту.

23. Милекчеләр, башка биналар, корылмалар хужасы, встроено-төзелеп беткән торак булмаган биналар һәм тиешле бурычлар йөкләнгән башка затлар бурычлы:

- кирәк булса да, елга бер тапкырдан да ким түгел, фасадларны чистарту һәм юу,

- кирәк булганда, эмма елга ике тапкырдан да ким түгел, язын (жылыту системаларын сүндергәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы), эчке һәм тышкы өслекләрне тәрәзәләрне, балкон һәм лоджий ишекларен, подъездларга керү ишекларе чистартып, юарга;

- фасадның фактик торышын исәпкә алып, 5-6 ел эчендә агымдагы ремонт үткәрергә, шул исәптән фасадны буяйрга;

- фасадның аерым элементларына (цоколь, крылец, баскычлар, приямкалар, керү ишекларе, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджияләр, су-Көнчыгыш торбалары, тәрәзә култыклары, линия ачышлары һәм башка конструктив элементлар) ремонт ясый торган ремонт ясарга);

- фасад конструкцияләрен жимерелү куркынычы янаган очракта сак-кисәтү чараларын (коймалар, сеткалар урнаштыру, элементның жимерелә торган өлешен һәм тдп. ны демонтажлау) үтәргә;

- эгәр мондый элмә эксплуатацияләnmәсә (арендатор (субарендатор) һәм башка очрактарны) тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасын демонтажлау.

24. Фасадларны кулланганда рөхсәт ителми:

- биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян килү (пычрату): сумкалар, буяу эшләре башкарылды, ярыклар булу, штукатурка эленгән, тышланган ярыклар булу, кирпич өемен зыян китерү, тимер-бетон конструкцияләренң саклану катламын каплау һәм тдп.;

- панельгара оятларны герметизацияләүне бозу;

- штукатурка, тышлау, фасад, биналар һәм корылмаларның цоколь өлешендәге буяу катламын, шул исәптән тәрәзә, Керү приямклары конструкциясенң төзек булмавы (катламлау, пычрату) ;

- чыгыш ясаучы биналарның һәм корылмаларның алгы якларына зыян китерү (пычрату): балконнар, лоджий, эркерлар, тамбурлар, карнизов, козырьков һәм т.п.;

- балкон, лоджий, парапетов һәм тдп киртәләре жимерелү (булмау, пычрату).;

- бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә, тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары корылмасында, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз, билгеләнгән такталардан, режимлы табличклардан тыш, урнаштыру һәм эксплуатацияләү;

-аларны алга таба афишалар, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә чокырының эчке ягыннан), пыялалы ишекләрдә (шул исәптән эчке яктан пыяланган ишек өслегендә) биналарны, корылмаларны, корылмаларны куллану максатларында элдерү һәм бүлү;

- күпфатирлы йорттагы биналарның, корылмаларның милекчеләренен ризалыгы булмаса, биналарның, корылмаларның фасадларына граффити төшерү.

25. Рөхсәт ителә:

- подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;
- биналар түбәсендә антенналар һәм кабельләр урнаштыру.

Күрсәткечләр

26. Биналарның, корылмаларның фасадлары күрсәткечләр, билгеләр белән жиһазландырылырга тиеш.

27. Тарихи территорияләр чикләрендә урнашкан биналарда, корылмаларда урнашкан урамнарның исемнәре һәм номерларының күрсәтмәләрендә, шулай ук урам һәм юлларга фасадлар чыга торган биналарда авыл мохите эстетикасына карата югары таләпләр булган мәгълүмат Татарстан Республикасының ике дәүләт телендә урнаштырыла. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Указларның һәм номер билгеләренен чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплы.

Керү төркемнәре

28. Бина, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту жиһазлары, элмә (козырьком), өслекләренә сопряжения элементлары (баскычлар һәм ТМП.), инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре (пандуслар, перила һ. б.) белән жиһазландырырга кирәк.

Пандуслар киртәләре булмаган очракта 75 мм биеклектәге киртәле бортик һәм култыксалар карала. Бордюр пандусының авышлыгы 1: 12 кабул ителә.

Пандус борылганда яки аның озынлыгы 9 метрдан да ким булмаса тиеш һәр 9 метр саен 1,5 x 1,5 м үлчәмле горизонталь майданчыкларны күз алдында тотарга тәкъдим ителә. Горизонталь участокларны пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып торган итеп башкарырга кирәк.

Баскычлар яки пандусның ике ягында да 800-920 мм биеклектә түгәрәк яки турыпочмаклы чәчкеч, баскычлар киңлеге 2,5 м һәм аннан күбрәк булганда бүленеш йөкләмәләре карала. Поручняларның озынлыгы пандус яки баскычның озынлыгы һәр яктан 0,3 метрдан да ким булмаса тиеш.

29. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңарту, үзгәртү рөхсәт ителми:

- подвалга һәм цоколь катына керү юлларын урнаштыру, идән дәрәжәсе гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадларда жир дәрәжәсеннән 1,2 м биеклектә урнашкан биналарга;

- жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонн, стоек һәм тд.) урнаштыру;

- бинаның бөтен фасады комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документларын эшкәртмичә, ике һәм аннан да күбрәк алым урнаштыру (булганнарын исәпкә алып) ;
- тротуарлар зонасында урам-юл челтәре минималь норматив киң тротуар белән жиңел конструкцияләрдән керү төркеме элементлары (баскычлар, пандуслар, крыльцо, яшелләндрү) урнаштыру (тирә-юнь тротуарларына 0,5 метрдан артык;
- күпфатирлы йортта биналарның милекчеләренән ризалыгы булмаса күпфатирлы йортта керү группасын урнаштыру;
- торак урыны милекчәсе ризалыгыннан башка керү төркемен урнаштыру өчен балкон куллану;
- күпфатирлы йортларда урнашкан торак булмаган биналарның керү төркемнәрен вәкаләтле орган белән килештермичә үз белдеге белән урнаштыру.

Түбә

30. Биналар, корылмалар түбәләре, су бирү системасы элементлары, төтен чыга торган урыннар һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

31. Кышкы вакытта биналарның милекчеләре һәм башка хокукка ия булучылар, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләренә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып тору оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына чыккан якларда түбәне кардан чистарту участокларны киртәләү һәм барлык саклык чараларын кабул итү белән башкарылырга һәм бары тик тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Калган түбәдән, шулай ук яссы түбәсеннән кар ташлау эчке ишегалды территорияләренә башкарылырга тиеш. Түбәдән жәяүлеләр юлларына ташланган, жәмәгать транспортын көтү туктатылган, карның машиналар йөри торган өлеше кичекмәстән жыештырылырга тиеш.

32. Кар һәм наледлар ташыган, боз сөңгеләр төшкән вакытта, түбәдә ремонт һәм башка эшләр житештергәндә агач һәм куакларның, электр белән тәмин итүнең һава линияләренән, яктырту һәм элемтә, юл билгеләре, юл светофорларының, юл коймаларының һәм юл жибәрүчеләрнең, жәмәгать транспортын көтү павильоннарының, биналарның декоратив бизәлешенән һәм инженерлык элементларының сакланышын тәмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зыян күргән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян китергән зат хисабына торгызылырга тиеш.

33. Биналарның, корылмаларның түбәләре жәяүлеләргә һәм жәяүлеләр зоналарына су турыдан-туры элгә алмый торган су үткәргече булырга тиеш.

34. Рөхсәт ителми:

- түбәне эксплуатацияләү өчен билгеләнгән биналар, корылмалар (көрәкләр, скрепкалар, ломалар), төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган механизмнар һәм башка предметлар) түбәсенә урнаштырылган;
- биналарның түбәсеннән боз, кар һәм чүп-чар су торбаларына ташлау.

Жир кишэрлеклэрен тоту

35. Жир кишэрлеклэре территориялэрен карап тотуны үз эченэ ала:

- чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан көндөлөк жыештыру (боздан);
- юлларнын, күперлэрнен, урамнарнын, тротуарларнын, юлларнын, жэяүлелэр территориялэренен бер өлөшөн бозлавыкка каршы материаллар белэн эшкэртү;
- кар яву һәм төшү;
- кар һәм боз чыгару (кар-боз берэмлеклэре));
- контейнер майданчыкларын, калдыкларнын барлык төрлэре өчен контейнерлар, чүп-чар өчен урналар, эскэмиялэр, кече архитектура формалары һәм башкалар чистартуда һәм техник яктан төзөк хэлдэ тоту;
- чүп-чарны кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекциялэү;
- яңгыр һәм кар сулары агызу;
- каты көнкүрөш, зур габарит һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;
- яшел үсентелэрнен сакланышын тээмин итү һәм аларны карау;
- коммуналь билгелэнештэге объектлар, инженерлык коммуникациялэре (корылмалар), юллар, тимер юллар, күперлэр, жэяүлелэр кичүе, реставрация, археологик һәм башка жир эшлэре алып барылганнан соң, төзөклэндэрүнен бозылган элементларын янадан торгызу ;
- гамэлдэге дэүлэт стандартлары талэплэре нигезендэ күзэтү һәм яңгыр кирэк-яраклары коеларын (яңгыр канализациясен), жир асты коммуникациялэре коеларын (корылмаларын) карап тоту;
- жир кишэрлеклэрен киртэлэү, шул исэптэн жимерелгэн (сүтелгэн, сүтелгэн) биналарны, корылмаларны урнаштыру һәм карап тоту, территориягэ чит затлар үтеп керү һәм (яки) рөхсэтсез урыннарда чүп-чар ташлау мөмкинлеген бирми торган корылмалар, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мэгълүмати-басма продукциядэн вакытында чистартуны тээмин итү.

Юлларны карап тоту

36. Юлларны карап тотуны тээмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгелэү нэтижэлэре буенча элэге эш төрлэрен үткэрүгэ муниципаль контрактлар төзөгэн оешмалар башкара.

37. Юллар территориялэрен карап тоту үз эченэ ала:

- юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендэге юлларны ремонтлау;
- тротуарлардан (жэяүлелэр зоналарыннан, юллардан) пычрак, чүп-чар, кар һәм бозны һәм юлларнын йөрү өлөшөн, ясалма юл корылмаларын жыештыру;
- юл катламнарын юу һәм су сибү;
  - газон һәм яшел үсентелэрне карау;
- тышкы яктырту баганаларын һәм жэмэгать һәм тимер юл транспорты элемтэ чөлтэрен ремонтлау;
- кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;

- карау, кирәк-яраклар һәм яңгыр өчен ясалган коеларны, нагор канатларын һәм ясалма юл корылмалары составына керүче ачык лотокларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;

- коймалар, коймалар, турникетлар, кече архитектура формалары урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяулар.

38. Юл катламнарын саклау максатларында рөхсәт ителми:

- рельслар, бүрәнэләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич, башка авыр предметларны төяү-бушату эшләре вакытында төшерү һәм аларны складлау;

- машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын юкка чыгару һәм (яки) складлау.

39. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

- жәяүлеләр юлындагы металл коймаларны һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамланганнан соң, төзекләндерү айлыгы үткөрү чорында гамәлгә ашырыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан, юыну һәм пычрактан чистартылырга тиеш;

-барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән вакыт һәм чират тәртибендә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлергә тиеш;

- юллар тамгасы таләп ителә торган төс һәм яктылык-техник характеристикалар, эләктерү коэффициенты, эксплуатациянең бөтен чоры дәвамында майдан буенча сакланышын тәмин итәргә тиеш;

-юл билгеләрен ныгытуның конструкцияләре һәм системалары күрү шартларына һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;

- юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре сәбәпләрен бетергәннән соң бер тәүлек эчендә бетерелә;

- визуаль-коммуникация системасы элементлары: Транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләрен күрсәткечләр, жирлекнең планлаштыру-структур элементларын күрсәткечләр юлларда һәм транспорт чишелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә;

Шәхси торак йортларны тоту һәм территорияне төзекләндерү

40. Хосусый торак йорт милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба - торак йортлар хужалары), Әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, гамәлгә ашыралар:

- торак йортларның фасадларының, коймаларның (коймаларның), шулай ук йорт салу чикләрендә башка корылмаларның тиешле торышы, аларны вакытында ремонтлау һәм буяу;

- торак йортта билгеләнгән номер билгесен;

- йорт территориясен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар хәлдә тотуны тәмин итү;

- йорт салу чикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тоту, куаклар һәм агачларны санитар кисәргә, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабель һәм һава

электр тапшыру линияләрәндә һәм башка инженерлык челтәрләрәндә агачлар утыртуга юл куймаска;

- канауларны һәм су агымнары өчен торбаларны чистарту, язгы чорда кар сулары үтүне тәэмин итү;

- бирелгән жир участогы чикләрәндә, үзәкләштерелгән канализация, помой чокыры, бәдрәф булмаганда, санитар нормалар нигезендә, аларны даими рәвештә чистартып тору һәм дезинфекция ясау;

- махсус майданчыкларда урнаштырылган контейнерларга каты һәм зур габаритлы калдыкларны туплау;

- билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны вакытында жыю һәм чыгару.

41. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

- "чүп үләннәрен чүпләргә", яфракларны, территорияләрдәге һәм йорт биләмәләрендәге теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;

- "йорт яны" территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;

- йорт биләмәләре чит илдә коймаларны урнаштыру;

- йорт биләмәләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;

- күмер, тару, утын, зур габарит калдыклары, төзелеш материаллары, йорт биләмәләре өчен складларга;

- ишегалды корылмалары төзү, йорт биләмәләре өчен чокырлар төзекләндерү;

-әлеге территориянең урам йөрешләрендә махсус транспорт һәм урып-жыю техникасының үтемләгән кыенлаштыра торган чит ил юлларын урнаштыру;

- территорияне төзекләндерү элементларын жиһазларга һәм бозарга, сулыкларны чүпләргә;

- йорт биләмәләре өчен комплектланган (төзек булмаган) транспорт чарасын сакларга;

- якин-тирә территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;

- су сибү, житештерү һәм куллану калдыкларын машиналар йөрү өлешенә чыгару жайланмаларын урнаштыру.

Хужалык корылмалары төзелеше буенча жир участогы хужасы тарафыннан гамәлгә ашырылган очракта, якин-тирә территориядә төзелеш материалларын вакытлыча складлау (6 айга кадәр) рөхсәт ителә. Шуң ук вакытта автотранспорт хәрәкәте тәэмин ителергә тиеш.

Яңгыр сулары канализациясе челтәрләре, смотр һәм яңгыр коесы, су бирү корылмалары эчтәлеге

42. Күзәтү һәм яңгыр кирәк-яраклары коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люки (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәэмин итүче төзек хәлдә булырга тиеш.

43. Эчтәлек, чистарту һәм урнаштыруны төзәтү техник торышы кабул итү, тупиковых, карау һәм башка колодец һәм камера тәэмин ителәр, аларның хужалары таләпләренә туры китереп гамәлдәге дөүләт стандартлары.

44. Жирлектә яңгыр канализациясенәң магистраль һәм квартал эчендәгә челтәрләрән карап тоту һәм эксплуатацияләү авыл жирлегә бюджетында каралган акчалар чикләрендә махсулаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Яңгыр канализациясенәң ведомство челтәрләрән карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.

Хужалыксыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә сакланырга тиеш.

45. Яңгыр сулары канализациясе коллекторларының сакланышы максатыннан, сак зонасы урнаштырыла - коллектор күчәреннән һәр якка 2 м.

46. Тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма, башка органнар белән язмача килешмичә яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы чикләрендә гамәлдәгә законда билгеләнгән очракларда рөхсәт ителми:

- жир эшләре житештерү;
- яңгыр сулары канализациясе челтәрләрән зарарларга, Су кабул итү люкларын томаларга яки жимерергә;
- сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары төзү, урнаштыру;
- сәнәгать, көнкүреш калдыкларын, чүп-чарны һәм башка материалларны ташларга.

47. Урамнарны, биналарны, корылмаларны су басу, су үткөрү, канализация, яңгыр сулары җайланмаларын, системаларны, челтәрләрне һәм корылмаларны төзек булмау, шулай ук газоннарга, тротуарларга, урамнарга һәм ишегалды территорияләренә су агызуны, кире кагу яки су агызуны рөхсәт ителми.

48. Авыл жирлегә территориясендә коеларны урнаштыру рөхсәт ителми.

49. Яңгыр сулары агып төшә торгант рәшәткәләр даими рәвештә чистартылган хәлдә булырга тиеш.. Яңгыр канализациясенәң күзәтү һәм яңгыр кирәк-яраклары коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкырдан да ким булмаган рәвештә башкарыла. Күзәтү һәм яңгыр кирәк-яраклары коеларын чистартканнан соң, чыгарылган пычраткыч матдәләренәң барлык төрләре кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

50. Каралучы коеларның люклары машиналар йөрү өлеше, тротуарларны, җәяүлеләр һәм велосипед юлларын, яшел зоналарны бер дәрәжәгә тоташтырып башкарылырга тиеш.

Машиналар йөрү өлешендә, тротуарлар, җәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар 2 см дан артмаска тиеш, яңгыр кирәк - яраклары коелары 3 см дан да артмаска тиеш.

51. Түбәләр яки рәшәткәләр жимерелгән яки юк булган коммуникацион колодлар гражданныр табылганнан соң кичекмәстән челтәрдән файдаланучы оешма тарафыннан алдан кисәтүче билгеләр белән билгеләнергә һәм билгеләнгән вакытка алыштырылырга тиеш.

52. Инженерлык челтәрләрендә планлы эшләр вакытында канализация агымнары якындагы кое - канализация челтәре, су һәм жылылык

челтэрлэрэннән су агызыла-яңгыр канализациясенә (булган очракта). Суны юлга чыгару тыела.

Утечки нәтижэләрен бетерү зыян күргән инженер челтэрлэрнен хужалары хисабына да башкарыла.

53. Яңгыр сулары канализациясе челтэрлэрнен техник торышы (шул исәптән люкларны, рәшәткэләрне вакытында ябу) өчен жаваплылык эксплуатация оешмаларына йөкләнә.

Техник элемент чаралары эчтәлеге

54. Биналарны инженер-техник тәмин итү өчен билгеләнгән кабель элемент, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый челтэрләрне урнаштыру Жир асты юлы белән башкарыла (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә).

55. Биналарга тышкы коммуникацияләрне башка ысул белән (һава, жир өсте) озату, эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын алу шарты белән, аларны жир астында урнаштыру мөмкинлеге булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

56. Асылмалы элемент линияләрен һәм һава-кабель юлларын беркетү сыйфатында файдаланырга ярамый:

- автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртәләре, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;

- фасадлар, түбәләр, бина стеналары (төтен чыга торган урыннар, вентиляция, телевидение һәм радио күмәк кабул итү системасы антенналары, фронтоннар, козырькалар, ишекләр, тәрәзәләр).

57. Рөхсәт ителми:

- бер бинадан икенчесенә һава юлы белән элемент кабельләре салганда юллар кисешергә;

- муфт шкафыннан тыш кабель запасларын урнаштыру;

58. Милекчеләр (хужалар) техник элемент чаралары (кабельләр, кабельләрне беркетү элементлары, бүлү һәм муфт шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тиешле хәлдә тоташтырыла торган техник жайланмалар (кимчелекләрне бетерми һәм/яки изоляция тышчасы булмау, буяу, коррозия һәм/яки механик жәрәхәтләр, чыбыклар чыбыклары чыбыклары һәм/яки аларны яктырту баганаларына һәм электр тапшыру линияләренә карап тотмаска тиеш) тотарга тиеш.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту

59. Тышкы яктырту элементларына светильники, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганаclarы (шул исәптән жыю, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

60. Урамнар, юллар, жәяүлеләр тротуарлар, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләре, шулай ук аншлаgлар һәм жәмәгать һәм торак биналарының номер билгеләре, юл

билгеләре һәм күрсәткечләр, жирлек мәгълүматы элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

61. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, милек формасына карамастан, биналарның һәм корылмаларның архитектур-нәфис яктыртылуы һәм эшчәнлеген проектлар буенча тәмин итәргә тиеш.

62. Төп мәйданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә яктырткычларның саны 3% тан артмаска тиеш, башка поселение территорияләрендә (район эһәмиятендәге урамнар, ишегалды территорияләре) - 5%, жир асты жәяүлеләр өчен - 10% көндөзгә һәм кичке режимнарда (кертелгән 10 яктырткычка кертелмәгән).

63. Сафтан чыккан газ-обряд лампалары бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарырга тиеш.

Әлегә төр лампаларны жирлек чүпләкләренә, чүп-чар эшкәртү заводларына чыгарырга ярамый.

64. Металл баганалар, кронштейннар һәм тышкы яктырту жайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, крена, коррозия учакларына ия булырга һәм милекчеләр (хужалары, кулланучылар) тарафыннан каралырга кирәк булганда, әмма кимендә өч елга бер тапкыр, һәм төзек хәлдә сакланырга тиеш.

65. Тышкы яктырту бердәм системасына тоташтырылган юл, урам һәм йорт яны яктыртуларын карап тотуны һәм ремонтлауны тәмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлегә эш төрләрен үткәргүгә муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яки оешма башкара.

Торак йортларны тапшыру бүлгечләренә тоташтырган йорт яны утларын карап тотуны һәм ремонтлауны идарәче оешмалар башкара.

66. Тышкы яктырту баганалары, жәмәгать (тимер юл) транспортының элемент чөлтәре баганалары, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм жиһазлар элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә кайсы мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

67. Тышкы яктырту баганаларын, жәмәгать (тимер юл) транспортының элемент чөлтәре баганасын алыштырганда күрсәтелгән конструкцияләр сүтеләргә һәм чөлтәр хужалары тарафыннан өч тәүлек эчендә чыгарылган булырга тиеш.

Тышкы яктырту баганалары хужасы тарафыннан чыгарыла, калган территорияләрдә - мондый ихтыяж булган (демонтаж) мизгелдән тәүлек дөвамында.

68. Жәмәгать (тимер юл) транспортының элемент баганаларында һәм таянычларында урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм имин торышы һәм төзек тышкы кыяфәте өчен әлегә таянычның хужасы (хужасы) жавап тотта.

69. Үткәргечләренә, терәкләренә, изоляторларның зыян күргән очракта тышкы яктырту жайланмаларын файдалану рөхсәт ителми.

Тышкы яктырту жайланмалары эшендә бозыклар яки терәге зыян китерү белән бәйле булган очракларда кичекмәстән сәбәбен ачыкларга кирәк.

70. Челтэрлэргэ үткэргечлэрне һәм кабельлэрне үз белдеге белән тоташтыру һәм тышкы яктырту жайланмалары белән тоташтыру рөхсәт ителми.

71. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар бурычлы:

- урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, баганаларның һәм яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп тору, бозылган яки зыян күргән очракта вакытында ремонт ясау;
- билгеләнгән тәртип нигезендә яктыртуны кабызуны һәм өзүнә күзәтү;
- тышкы яктырту һәм рәсмиләштерү урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;
- яктырту фонарьларын вакытында алмаштырырга.

Кече архитектура формаларының эчтәлеге

72. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, жирлек территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

73. Кече архитектура формаларын тоту бирелгән жир участоклары чикләрендә, гомуми файдалану территорияләрендә жир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла - тәмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге эш төрләрен үткәргә муниципаль контракт (киләшү) төзегән оешма белән контракт (киләшү) нигезендә вәкаләтле орган тәмин ителә.

74. Кече архитектура формалары хужалары бурычлы:

- кече архитектура формаларын чиста һәм төзек хәлдә тотарга;
- язгы чорда кече архитектура формаларын план нигезендә карап чыгарга, аларны иске буядан, күгәрәктән, юдырудан, буядан арындырырга, шулай ук ватылган элементларны алыштырырга кирәк;
- кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга кар һәм боздан якин килү юлларын чистарту;
- тигез өслекле комлыкларны төзекләндерү, комлыкларда елга бер тапкырдан да ким булмаган комны алыштыру;
- балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял майданчыклары жиһазларының ныклығы, ышанычлылығы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтү;
- фонтаннар эшләгән чорда су өслеген чүп-чардан көн саен чистартып торырга кирәк.

75. Рөхсәт ителми:

- кече архитектура формаларынан тиешенчә файдаланмаса (өлкәннәр өчен уен майданчыкларында ял итәргә, спорт майданчыкларында киём киптерү һәм башкалар.);
- теләсә нинди Мәгълүмати-басма продукцияне кече архитектура формаларында бүлүргә һәм ябыштырырга;
- кече архитектура формалары һәм аларның конструктив элементларын жимерергә һәм зыян китерергә;
- фонтаннарда коену.

Стационар булмаган объектларның эчтәлегә

76. Стационар булмаган объектларны урнаштыру муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә мондый объектларны урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

77. Жир кишәрлеген арендау килешүе срогы чыккач стационар булмаган объект арендатор тарафыннан демонтажланырга тиеш, ә жир участогы бушап, беренчел халәткә китерелгән.

78. Стационар булмаган объектларның хужалары булган юридик һәм физик затлар бурычлы:

- аларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт, проект документациясе белән билгеләнгән тышкы төрдәгә һәм төсле карарның сакланышын исәпкә алып, башкарылырга тиеш;

- стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштыру, чүп савытларын көн дәвамында кирәк булса да, тәүлегенә бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә чистарту, елга бер тапкырдан да ким булмаган чүп савытларын буяу зарур.

79. Рөхсәт ителми:

- проектлар белән каралмаган корылмаларга янкорма, козырькалар, тирес һәм башка корылмалар төзү;

- стационар булмаган объектларга якин сәүдә-суыткыч жиһазларын куярга;

- стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәләрендә тара, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметларны склад максатларына куярга, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатларына кулланырга;

- жиһазлар, калдыклар белән стационар булмаган объектлар арасында янгынга каршы өзекләр урнаштыру.

Төзелеш эшләре житештерү урыннарын карап тоту

80. Төзелеш майданчыкларын карап тоту, төзекләндерү эшләре тәмамланганнан соң төзүчегә йөкләнә.

Төзелеп бетмәгән төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылган булырга тиеш

81. Башлаганчы, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләргә житештерү чорында да эшләргә кирәк:

-төзелеш майданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча Башкарма комитетның хокукый актлары таләпләре нигезендә типлаштырылган коймалар урнаштыру;

- төзелеш майданчыгын коймасының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгын койманың техник торышын, аның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, Мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартып тору;

- төзелеш майданчыгы территориясенә кәргәндә, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган төзелеш объектының мәгълүмат щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

- төзелеш майданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәмин итү;

-төзелеш майданчыгына керү юлларын, урамнарның машиналар йөри торган өлешенә пычрак һәм чүп чыгармый торган транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктларын җиһазландырырга);

- төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, зур габарит һәм төзелеш калдыклары җыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгыннан каты көнкүреш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгы территориясеннән чистартылган һәм калдыклары булмаган карны махсус чыгаруны тәмин итәргә.

- эшләр җитештерүдә гамәлдәге җир асты инженер коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел утыртмаларны һәм кече архитектура формаларын саклауны тәмин итәргә.

82. Төзелеш материаллары, җиһазлары, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче биналар, эшчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең вакытлыча урнашу өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш майданнары чикләрендә төзелеш оешмасы проекты нигезендә урнаштырыла.

83. Рөхсәт ителми:

-гражданның шәхси һәм иҗтимагый иминлеген тәмин итүгә бәйлә коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатькә кадәр төзелеш, ремонт, йөк төяү-бушату һәм башка эшләргә оештыру һәм үткәрү;

-Башкарма комитетның тиешле рөхсәте (күрсәтмәләре) булмаган юллар һәм тротуарларны тарайту яисә ябу;

-чүпне яндыру һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерү.

Жирләү урыннарын тоту

84. Этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә бирелгән жирләү урыннарын карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән жирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

85. Жирлөү урыннарын санитар карап тотуны тээмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгелөү нәтижеләре буенча әлеге эш төрен үткәрүгә муниципаль контракт төзегән махсулаштырылган оешма башкара.

86. Жирлөү урыннарын карап тотуга таләпләр:

- зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек булырга тиеш. Жәмәгать бәдрәфләре территорияләрендә урналар чистартылырга тиеш;
- зират территориясендә калдыклар һәм чүп савытлары өчен контейнерлар чистартылырга тиеш. Калдыклар жыелган саен 3 көнгә кимендә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;
- аударылган һәм авария хәлендә агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агач үсентеләре табылган вакыттан алып тәүлек дэвамьнда сүтелергә тиеш;
- үлгәннәрнең каберләре яки каберләре пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, каберлекләр белән жиһазландырылырга тиеш.

87. Кышкы чорда күмү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаган тигез кар катламы булу рөхсәт ителә;
- үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юллар һәм тротуарларны кар явуга ук эшкәртү башланырга тиеш;
- беренче чиратта кар чыгару, бозны төшерү һәм үзәк һәм керү юллары булган кар-бозны бетерү зарур;
- жирлөү урыннарының жәяүлеләр зоналарында бозлавыкка каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган кар һәм каберләргә боз, газоннар, куаклар кую рөхсәт ителми.

88. Жәйге чорда жирлөү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- үзәк юллар, подъезд юллары, тротуарлар, каберләр арасында узу һәм жирлөү урыннарында гомуми файдаланудагы башка территорияләр төрле пычрактан чистартылырга тиеш;
- яшел үсентеләрне санитар кисү, чүп үләннәре сугаруны бетерү буенча чаралар ел саен башкарылырга тиеш.

89. Жирләнган урынны, кабер өсте корылмасын (крестлар, һәйкәлләр, плитәләр, склептар һәм б.) карау, чәчәк һәм декоратив куаклар утырту, карау ирле-хатынлы(А), туганнары, мәрхүмнең яки башка затның законлы вәкиле тарафыннан санитар таләпләрне мәжбүри үтәү белән башкарыла.

**Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау
стоянкаларын карап тоту**

90. Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау стоянкалары (алга таба - стоянка) гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге Кагыйдәләр нигезендә стоянкалар урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлеге хужасы (алга таба - хужасы) тарафыннан башкарыла.

91. Хужалары бурычлы:

- стоянкалар территориясенә бөтен периметры буенча койма куярга, ул механик йогынтысына һәм тышкы мохит йогынтысына тотрыклы булырга тиеш;
- коймаларның техник торышын, аларның чисталыгын тикшереп торы, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартып торы;
- материаллар туплау, комплектланган транспортны, стоянкалар территорияләрендә һәм стоянкалар янындагы территорияләрдә төрле конструкцияләргә саклауга юл куймаска;
- гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылыкны тигез бүлүнә тәмин итүче стоянкалар территориясен тышкы яктырту белән җиһазландырырга;
- машина куя урыннары территорияләрендә автомобиль юу һәм ягулык-майлау материаллары агулы автомобильләргә куя тыела;
- санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләргә үтәп, стоянкалар территорияләргә карап тоту.
- даими рәвештә санитар эшкәртеп, чистартып торы, калдыкларны җыю өчен контейнерлар (урналар) куя, каты көнкүреш калдыкларын, карны даими чыгаруны тәмин итү;
- инвалидларның стоянкалар территориясенә тоткарлыксыз керү мөмкинлеген тәмин итәргә. Инвалидлар «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә бушлай махсус автотранспорт чараларын парковкага өчен урыннардан файдалана.

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

92. Авыл жирлегә территориясен бәйрәмчә бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бәйлә чаралар үткәргү чорында башкарыла. Бәйрәмчә бизәлешә дәүләт һәм муниципаль флаглар элү, лозунглар, гирлянд, панно элү, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыру, шулай ук бәйрәм иллюминациясә урнаштыру үз эченә ала. Бәйрәм бизәлешә элементларын эзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен җайга салуның техник чараларын төшереп калдырырга һәм аларның күренешен начарайтырга ярамый.

IV. Жирлек территорияләргә чистарту тәртібе, төзекләндерү эшләре исемлегә һәм аларны үтәү вакыт-вакыт аралыгында башкарыла

Жирлек территориясен җыештыру һәм карап тотуга гомуми таләпләр

93. Жирлек территориясен җыештыру һәм карап тоту башкарыла:

- 1) жәйгә чорда - 15 апрельдән 14 октябргә кадәр;
- 2) кышкы чорда-15 октябрдән 14 апрельгә кадәр.

Әлегә сроклар һава шартларына бәйлә рәвештә Башкарма комитет тарафыннан төзәтмәләр кертеләргә мөмкин.

94. Авыл жирлегә территориясен җыештыру үткәргү юлы белән башкарыла:

- 1) жирлек территориясен карап тоту, җыештыру буенча системалы эшләр;

2) Башкарма комитетның хокукий актлары нигезендә бердәм массакүләм чаралар (өмәләр).

95. Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру, юу, су сибү, үлчәү һәм башка эшләрне башкару максатыннан башкарыла һәм үз эченә ала:

- ясалма өслекле территорияләргә (коры һавада су сибү), тузан һәм урам-юл челтәре объектларының һәм яңгыр сулары канализациясе белән жиһазландырылган ясалма өслекле башка территорияләрнең пычрак булуына (юыну) басым ясау. Юл катламы, майданнар, тротуарлар һәм ясалма өслекле башка территорияләрне юу барлык катламнарда башкарыла;

- яңгыр сулары канализациясенә рәшәткәсен чистарту;

- бөтен территориядән чүп жыю;

- ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формалары, бакча һәм урам жиһазлары, урналар, спорт һәм балалар майданчыклары, коймалар, бордюрлар буяулар;

- гомуми файдаланудагы территорияләрдә (үләннәр 15 см дан артык биеклектә) даими рәвештә үләнне яндыру, аннан файдалану чикләнгән һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, тәүлек дэвамында чабылган үләнне жыештыру;

- яфрактардан тәүлегенә бер тапкыр коелган яфрактарны жыю һәм чыгару;

- бордюра янында чүп-чар өемен юганнан соң жыештыру.

96. Жыештыру гомуми файдалану территориясен кышкы чорда үз эченә ала:

- юл өслекләрен һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

- тайгак яки бозлавык туганда-жәяүлеләр зоналары комы, баскычлар сибеп, бозлавыкка каршы материал белән юл катламнарын эшкәртү;

- язгы чорда кар эрү һәм кар суларын оештыру.

97. Жирлек территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләрнең технологиясе һәм режимнары һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чаралары һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

98. Кышкы чорда жәяүлеләр тротуарларын, жир өсте кичүләрен, баскычларны чистарту үзенчәлекләре:

- интенсив кар яву чорында жәяүлеләр өчен тротуарлар, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртеләргә һәм чистартылырга тиеш;

- бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар эшкәртелә, аннары тротуарлар.

Бозлавыкка каршы материаллар эшкәртү вакыты тайгак булу сәбәпле дүрт сәгатътән артмаска тиеш;

- пычраткыч калдыклар һәм химик реагентлар, газон яки бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда сыешырга, яшел үсентеләр сакланганда һәм тал суларның туктатылуын тәэмин иткәндә рөхсәт ителә.

99. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

- урамнарда, майданнарда, яшел үсентеләр булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә чүпләргә;

- гамәлдәге законнар нигезендә жирләү урыннарыннан читтә гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль чоку корылмаларын (истәлекле Корылмалар, коймалар) урнаштыру;
- шул максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән жәмәгать транспортының муниципаль маршрутларының соңгы пунктларында, салонны юу, чистарту һәм транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтү;
- биналар һәм корылмалар, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын жиимергә һәм зыян китерергә, шулай ук аларны үз белдеге белән үзгәртеп корырга, үзгәртеп корырга һәм урнаштырырга;
- мәгълүмат-басма продукцияне элөп куярга, граффитины жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стеналарда, баганаларда, коймаларда (коймаларда) һәм бу максатлар өчен каралмаган башка объектларда урнаштырырга;
- бирелгән жир кишәрлекләренен чикләреннән һәм (яки) киртәләреннән читтә хәрәкәт итү милкен складларга һәм сакларга;
- тараны, сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын тротуарларда, газоннарда, юлларда урнаштыру һәм урнаштыру;
- тиешле булмаган урыннарда кар өю;
- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, Корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән юл һәм тротуарларны үз белдекләп туктатырга.

100. Рөхсәтсез урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз хисабына әлеге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш.

20 тәүлек эчендә рөхсәтсез калдыклар ташлау, калдыкларны бетерү һәм санкцияләnmәгән чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү әлеге территорияне жыештыру өчен жаваплы оешмалар тарафыннан (яки әлеге төр хезмәт килешүдә каралган очракта калдыкларны чыгаруны гамәлгә ашыручы махсулаштырылган оешма тарафыннан) 20 тәүлек эчендә рөхсәт ителмәгән урында калдыклар урнаштырылмаган зат билгеләнсә.

101. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) барлыкка килгән чүплекләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәмин ителә.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру

102. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыештыру машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, парковкаларны (парковка кармаларын) даими чистарту, жәмәгать транспортын, пычрак, чүп-чар, кар һәм боздан ясалма юл корылмаларын көтү тукталышларын үз эченә ала.

103. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру юуны, су сибүне, тузганлыкны бетерүне, сынауны һәм башка урыннарны үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чардан, кар һәм боздан, пычрак, юлларга ком-тоз катнашмасы сибүне, тротуарларны коры ком сибүне күздә тота.

104. Юл буенда урнашкан чүпләрне чистарту көненә бер тапкырдан да ким түгел, тукталыш мәйданчыкларында көнгә ике тапкыр башкарыла.

105. Жәмәгать транспортын көтү павильоннары исе китмәскә, буялган һәм онытылган булырга тиеш, санкцияләnmәгән Мәгълүмати-басма продукциядән, граффити чистартылган. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

106. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыру буенча таләпләр:

- машиналар йөрү өлеше төрле пычрату һәм промыттан тулысынча чистартылырга тиеш. Жайга салу линияләре белән билгеләнгән күчеш, резерв полосалары ком һәм вак чүп-чарлардан даими чистартылырга тиеш;
- ике метрлы лоток зоналары Комлы нанос һәм пычраклык булырга тиеш түгел. Ком ешлыклары һәм төрле вак чүп-чар белән пычрануга рөхсәт ителә, алар махсус машиналарның эш циклы арасында барлыкка килергә мөмкин;
- юл кырыйлары зур габарит калдыкларыннан һәм башка чүп-чарлардан чистартылырга тиеш;

107. Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр:

- кышкы чорда юлларны жыештыру үз эченә ала:
юл йөрү өлешен кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, себерү, кар көртләре һәм кар чыгару;

108. Рөхсәт ителми:

- тротуарларга, юллар һәм юл йөрешенә машиналар йөри торган өлешен кар, квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш мәйданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан чистартып, 8.00 сәгатьтән соң, шулай ук юл йөрү өлешен жыештыручы зат белән килешү булмаганда күрсәтергә яки күчерергә;
- тротуарларда бозлавыкка каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлористый кальций, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә куллану;
- билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгару һәм складлау;
- формалаштырырга кар воды;
- юллар һәм урамнар киселешендә бер дәрәжәдә һәм тимер юл аркылы чыгу урыннары янында өчпочмак күз күреме зонасында;
- жәмәгать транспортын көтү тукталышыннан 20 метрга якин;
- транспорт коймалары яки югары бордюр белән жиһазландырылган юл участкаларында;
- тротуарларда;
- якин-тирә территорияләргә керү юлында;
- автомобильнең тәгәрмәчләре белән грунт һәм грунт чыгару;
- грунт, чүп-чарны, юеш төзелеш материалларын, жиңел тараны ташый, агачларны брезент белән капламыйча яки юлларны пычратуны юкка чыгара торган башка материал белән каплый, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм

эретмэлэрне (шул исэптэн цемент-комлы эремэне, известь, бетон катнашмаларын) транспортлый.

Халык күплэп ял итэ торган урыннарны жыештыру, санитар тоту һәм төзеклэндерү

109. Ял итү һәм кешелэр күплэп була торган урыннарга түбэндэгелэр керэ:

- бистэ урманнарында, пляжларда оештырылган майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары;
- актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслары, сэхнэ майданчыклары һәм башкалар.;
- сүдэ объектлары территорияләре (ваклап сату базарлары, сүдэ комплекслары, стационар булмаган ваклап сату челтэре объектлары комплекслары), жәмэгать туклануы, социаль-мэдэни билгеләнештэге, көнкүреш хезмэте күрсэтү объектлары территорияләре;
- административ һәм ижтимагый биналар, учреждениелэр янындагы территориялэр.

110.Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрне жыештыру:

- кышкы чорда паркларда, бакчаларында, скверларда, шул бульварларда, Яр Чаллыда һәм башка ял итү зоналарында юлларны чистартканда, яшел үсентелэрнең сакланышы һәм тал суларның туктатылуы шартларында, алдан ук шушы максатлар өчен билгелэнгән урыннарга вакытлыча кар туплау рөхсэт ителэ.

111. Ваклап сату базарларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

- ваклап сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзеклэндерелергэ, бэдрэфлэр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм урналар белэн жиһазландырылырга, каты өслекле һәм яңгыр һәм Таллы сулар өчен уклоналарга, шулай ук суүткэргеч һәм канализация булырга тиеш;
- базар территориясен төп жыештыру аны ябканнан соң башкарыла. Көндөз каты көнкүреш калдыклары белэн тутырылган чүп жыючыларны чистарталар;
- елның жэйге чорында базар территориясендэ мәжбүри рэвештэ атна саен дымлы жыештыру башкарыла;
- базар территориясе 40 кв. м майданда бер урна исэбеннэн савыт белэн жиһазландырыла, шул ук вакытта алар арасында прилавка линиясе буйлап ераклык 10 метрдан артмаска тиеш;

112. Базар территориясендэ һәм аның янында урнашкан оешмалар, сүдэ һәм көнкүреш хезмэте күрсэтү предприятияләре, киосклар, сүдэ палаткалары һәм павильоннары эшчәнлегэ каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмэтлэр күрсэтүгэ килешү төзмичэ генэ рөхсэт ителми.

113.Жыештыру һәм санитар эчтэлегэ объектларын сүдэ һәм (яки) жәмэгать туклануы:

- сүдэ һәм (яки) жәмэгать туклануы объектлары территорияләрен тулысынча жыештыру тәүлегенэ ике тапкырдан да ким түгел (иртэн һәм кич). Көндөз калдыклар белэн тутырылган чүплеклэр һәм чүп жыючылар чистартыла;

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында икедән дә ким булмаган чүп билгеләнә;

- калдыкларны чыгару тээмин ителә.

114. Башка сәүдә мәйданчыклары, стационар булмаган ваклап сату челтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру аларны елның жылы вакытында алдан су сибеп бетергәннән соң башкарыла. Агымдагы урып-жыю көн дәвамында башкарыла. Көндәлек көнкүреш калдыкларын чыгару тээмин ителә.

115. Халык күпләп ял итә торган урыннарны төзекләндерү:

- кешеләрнең күпләп ял итү һәм яшәү урыннары территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге каты өслекләрдән (плитка егәрлеге яки асфальт рәвешендә), өслекләрне сопряжения элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен урналар һәм кече контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, жирлек мәгълүмат йөртүчеләре, яшелләндерү участокларын саклау элементлары (металл коймалар, махсус каплаулар һәм тмпалар рәвешендә) үз эченә ала.);

- кешеләр күпләп ял итә торган һәм ял итә торган барлык территорияләр, пляжлардан тыш, каты өслекле яки утыртылган үлән яки яшел үсентеләр булган үсемлек грунтлары булырга тиеш;

- ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган урыннар территорияләрендә яшелләндерү участокларын чәчәк түтәлләре, газоннар, ялгыз, төркем утыртмалары, вертикаль, күптәруслы, яшелләндерүнең мобиль формалары рәвешендә проектларга кирәк;

- кешеләр күпләп ял итү һәм ял итү урыннары бәдрәфләрне урнаштыру һәм карап тотуга таләпләрне үтәү белән жиһазландырылган һәм эшли торган бәдрәф кабиналары белән тээмин ителергә тиеш;

- пычранган саен фонтан, буалар, елга ярлары, ял итү урыннары территорияләрендә яки кешеләр күпләп жыела торган урыннарда чистартылырга тиеш;

-массакүләм чаралар үткәргәндә, аларны оештыручылар чараны үткәрү урынын жыештыруны һәм бозылган төзекләндерү эшләрен торгызуны тээмин итәргә тиеш. Чараны үткәрү урынын жыештыру һәм бозылган төзекләндерү эшләрен торгызу тәртибе чараны үткәргүгә тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

116. Халык күпләп ял итә торган урыннар территорияләрендә рөхсәт ителми:

-моның өчен билгеләнмәгән урыннарда савытларны һәм сәүдә жиһазларын сакларга, складларга;

- территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;

- автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, файдаланылган ягулык-майлау сыеклыкларын агызырга;

- автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар оештырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштырырга;

- зарарларга газоннар, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектлары;

- повреждать кече архитектура формалары һәм перемещать аларны билгелэнгән урыннар белән;
- сыек продукт калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан суны, квас һәм сыра цистерналарын тротуарларга, газоннарга һәм жирлек юлларына агызырга;
- автотранспорт чараларының түләүле парковкаларын законсыз оештырырга;
- стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштыру;
- тротуарларның асфальт-бетон өслеген, якын-тирә яшел зоналарның һәм территорияләрне төзекләндерүнең башка элементларының бөтенлеген бозарга;
- территориясендә сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштыру;
- халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен билгелэнгән контейнерларга (бункерларга) каты көнкүреш калдыкларын идарәче оешмалар белән каты көнкүреш калдыкларын жыю килешүе булмаса контейнерлар (бункерларга) куярга;
- тимер-бетон блоklar, багана, коймалар, шлагбаумнар, Корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны рөхсәтсез каплау;
- сәүдә объектыннан читтә товар китерү;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга кирәк.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

117. Йорт яны территориясен жыештыру:

- жыештыру түбәндәге тәртиптә үткәренелгә тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр юлларын (бозлавык һәм тайгак булган очракта - ком сибү), э аннары ишегалды территорияләрен жыештыру;
- жыештыру, кар чистартудан тыш, кар яву вакытында башкарыла торган эшләр 8.00 сәгатькә кадәр бара.

Механикалаштырылган жыештыруны машина тизлегендә 4 км/сәг. кадәр көндөзгә вакытта үткәренелгә рөхсәт ителә.

118. Жәйге жыештыру:

- йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: сындыру, юу яки кул белән су сибү - күбесенчә иртә, иртәнге, соңрак, кичке, сәгатьләрдә үтәренелгә тиеш;
- тротуарларны бары тик ачык тротуарларда гына, туры сызыклы юл белән каплай торган һәм биналардан урамның йөрү өлешенә юнәткән юлларга кирәк;
- көннең эссе вакытында тротуарларны су сибү зарурлык буенча башкарылырга тиеш, эмма тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаска тиеш.

119. Кышкы жыештыру:

- түбәләрдә жыелган кар жиргә вакытында капланырга һәм суктыру полосасына Күчәргә, э киң тротуарларда теземнәргә формалашырга тиеш;
- жыештырылган кар тротуарлардан машиналар йөрү өлешенә, э ишегалларында - складлау урыннарына күчәргә тиеш;

- квартал эчендәге йөрү юллары белән күчерелгән карны бер үк вакытта бортлы таш белән бер үк вакытта урнашкан өемгә һәм киезләргә салырга яки, кагыйдә буларак, роторлы кар чистарткычлар ярдәмендә юл кырыенда урнаштырырга кирәк;
- 6 метрдан артык киңлектәге тротуарларда, урамнарның машиналар йөри торган өлешеннән газоннар белән аерып алынган, карны тротуар уртасына алга таба ерып чыгару өчен чыгарырга рөхсәт ителә;
- кар теземнәргә һәм өемнәргә кар салу эшләре кар яву вакытыннан соң алты сәгатътән дә соңга калмыйча, ә калган территорияләрдә 12 сәгатътән дә соңга калмыйча, тротуарларда төгәлләнергә тиеш;
- ишегалларында, квартал эчендәге юлларда, газоннарда һәм жәяүлеләрнең ирекле хәрәкәтенә һәм автотранспортның йөрүенә комачауламый торган ирекле территорияләрдә, яшел утыртмаларны һәм Таллы суларны саклап калуны тәэмин иткәндә пычрак ком-тоз катнашмалары белән пычратылмаган кар ташлау рөхсәт ителә;
- тротуарларны һәм квартал эчендәге юлларны кулдан чистартканда кар тулысынча, кыргычлар астына жыелырга тиеш. Камилләшмәгән очракта, карны алга таба тыгызлау өчен кар катламы калдырып, хәрәкәт астына жыярга кирәк;
- тайгак булса, юл катламнарын ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү норма буенча 0,2-0,3 кг/м тәшкил итәргә тиеш;
- боз кисәген эшкәрткәннән соң йомшартылган яки каймак күчерелергә тиеш, алар ачык грунтка, агачлар яки газоннарга эләкми.

120. Яз житү белән тормышка ашырыла:

- кар суларын нормаль бүлеп бирү өчен кирәк булган урыннарда су агызуны тәэмин итү өчен канавок юдырту һәм чистарту;
- люкларга һәм яңгыр челтәрененң кабул итү коеларына системалы рәвештә кар суы янды;
- кар эреп беткәннән соң ишегалды территорияләрен кардан һәм боздан чистарту.

121. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

- күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба-йорт яны территориясен) карап тотуны үз эченә ала:
- даими жыештыру;
- люкларны ремонтлау һәм чистарту, кара һәм яңгыр сулары коеларын, дренажларны, лоткларны, кулдан ычкындыру торбаларын рәшәткәләү;
- инженерлык челтәрләрененң күзәтү коеларына, янгын су белән тәэмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һәм тд.) тоткарлыксыз керү мөмкинлеген тәэмин итү.);
- каты көнкүреш һәм зур габарит калдыклары жыю һәм чыгару;
- гамәлдәге яшел үсентеләрне яшелләндерү һәм тәрбияләү;
- кече архитектура формаларының эчтәлегенә, агымдагы һәм капитал ремонтны.

122. Калдыкларның барлык төрләре контейнерлар һәм бункерларга жыелырга тиеш, алар су үткәрми торган катламлы контейнер майданчыкларына, каты

көнкүрөш калдыкларын жыю нормаларына туры китереп, тиешле күлөмдө жылырга тиеш.

123. Күпфатирлы йортларда яшөөчө гражданныр бурычлы:

- йорт яны территориялөрендө чисталык һәм тәртип сакларга;
- йорт яны территориялөрендө урнашкан махсус контейнерларга һәм махсус мөйданчыкларга гына каты көнкүрөш һәм зур габаритлы калдыкларны урнаштыру.

124. Идарөчө оешмалар тээмин итэргө тиеш:

- каты көнкүрөш калдыклары өчөн контейнерлар урнаштыру, э анализланмаган биналарда-моннан тыш, сыек көнкүрөш калдыклары өчөн жыентыклар да урнаштыру;
- расланган график нигезөндө каты көнкүрөш һәм зур габарит калдыклары чыгару;
- контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер мөйданчыклары, аларга керу урыннары чиста һәм төзөк хөлдө тоту;
- подъездларга керу юлларын чүп-чардан арындыру, эскөмиялөр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;
- участокларны ком - тозлы һәм (яки) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкөртү;
- яшел үсентелөрне һәм газоннарны саклау һәм квалификацияле карау;
- урнаштыруны төзөтү торышы тышкы яктырту чараларын һәм аларны керту

125. Йорт яны территориясендө рөхсөт ителми:

- яфракларны, калдыкларның телөсө нинди төрлөрөн һәм чүп-чарны яндыру;
- хужалык мөйданыннан тыш киём-салым, келөмнөр һәм башка предметларны элөп куярга;
- контейнерлардан мөйданчыкларга керу юлларын бушатырга;
- урам һәм юлларның машиналар йөри торган өлөшенө, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга контейнерлар (бункерлар) куярга;
- билгелөнгөн тәртипне бозуда йорт яны территориялөрөнөң коймаларын үз белдеге белән урнаштыру;
- үз белдек белән ишегалды корылмаларын төзөргө;
- йорт яны территориясен металл ломы, көнкүрөш һәм төзелөш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житөштерү һәм куллану калдыклары белән тэңгөллөштерү, тараны складларга һәм сакларга;
- юынтык суларын түгөргө, калдыклар һәм чүп-чар ташларга;
- автотранспорт чараларын түлөүле стоянка оештыру;
- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән квартал эчөндөгө юлларны рөхсөтсөз каплау;
- машиналар юу, ягулык һәм май агызу, таыш сигналлары, тормоз һәм дигательлөрне көйлөү;
- кешелөр сөламөтлегөнө һәм эйлөнө-тирө мохиткө тискөре йогынты ясый торган телөсө нинди эшлөр башкарырга;
- сөүдө һәм жөмөгөть туклануы предприятиялөрө, палаткалар, киосklar, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, жөйгө кафелар, житөштерү

объектлары, автомобильләрне, көнкүреш техникасын, аяк киemen вак-төяк ремонтлау предприятиеләре, шулай ук кунаклардан тыш, автостоянка урнаштыру;

- йорт яны территориясенен ишегалды эчендәге юллары буенча транспортның транзит хәрәкәтен тормышка ашырырга;

- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрегә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга кирәк.

126. Идарә итүче оешмалар булдырырга тиешләр:

- яшел үсентеләрнең скалануын;

- жәйге вакытта һәм коры һава торышы булганда газоннар, чәчәклекләр, агачлар һәм куакларны су белән сибүне;

- төзелеш материаллары, ком, чүп, кар, боз кисәкләрен һәм башкаларны складлауны булдырмыйча газоннарарның саклануын һәм төзеклеген;

- яңа агачларны һәм куакларны утыртуны, агротехник шартларны үтәп, билгеләнгән тәртип белән ризалаштырылган проектлар буенча гына юл челтәрләрен үзгәртүне һәм жайланманы урнаштырып яңа планлаштыру үткәрүне.

127. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

- кагыйдә буларак, һәр йорт хужалыгы территориясендә булырга тиеш:

- кер киптерү, киём, келәм һәм хужалык предметларын чистарту өчен хужалык майданчыгы;

- өлкәннәр ял итү өчен урын;

- балаларның жәйге һәм кышкы яллары өчен яшелләндерү һәм кирәк булган кече архитектур формалары булган балалар һәм спорт майданчыклары.

128. Әгәр территориянең күләме мөмкинлек бирә икән, участок чикләрендә этләрне йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

129. Йортлар подъездлары каршындагы майданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслекле булырга тиеш. Каты өслек урнаштырганда кар һәм яңгыр суларын буш тору мөмкинлеге каралырга тиеш.

130. Торак йортларга урнаштырылган жәмәгать билгеләнешендәге биналар йортның торак өлешеннән изоляцияләнгән керү юллары булырга тиеш, шул ук вакытта персонал автотранспортының туктавы ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

131. Жәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен материаллар, продукция бирү рөхсәт ителми, анда тәрәзәләр һәм фатирларга керү юллары урнашкан торак йорт ишегалды ягыннан. Йөкне йөкләргә кирәк үтәргә белән торак йорт торларыннан, түгел, тәрәзә, бер жир асты тоннельләре яки ябык дебаркадерлар, юллар ягыннан.

132. Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрне тоткарлыксыз йөртүне, шулай ук урып-жыю һәм махсус техниканы тээмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелеше территорияләрен жыештыру

133. Торак йортлар хужалары көн саен жир кишәрлеген (шул исәптән кардан да) жыештыралар.

134. Рөхсәт ителми:

- карны этеп чыгарырга, чүп-чарны ташларга, йорт тирәсенә сыек көнкүреш калдыклары агызырга;
- юлларның йөрү өлешенә кар һәм ишегалды территориясеннән чистартылган боз чыгарырга яки хәрәкәт итәргә;
- йорт биләмәләрендә теләсә нинди калдыклар һәм чүп-чар яндыру;
- үз белдеге белән йорт яны территориясен коймаларны үз белдеге белән урнаштыру;
- якин-тирә территорияне металл лома, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак һәм көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән әйләндереп алырга;
- тимер-бетон блоklar, багана, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән үз белдекләп юлларны туктатырга;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

135. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзекләндерү элементлары булу проект документларында гамәлдәге закон таләпләре нигезендә эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озак вакыт яки даими файдалану территориясен төзекләндерүнең стационар элементлары аларны яңартуны кулдан күчерү мөмкинлеген төшереп калдыру өчен беркетеләргә тиеш.

136. Төзекләндерү элементларын, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементлары хужалары башкара.

Яшелләндерү

137. Яшел үсентеләр территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганда булган яшел үсентеләрне мөмкин кадәр саклап калырга кирәк.

138. Жирлек территориясендә яшелләндерүнең ике төре кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләр грунтка утырту һәм үсемлекләрнең мобиль - махсус күчмә савытларга утырту (контейнерлар, вазоннар һәм тдп.).

Стационар һәм мобиль яшелләндерү архитектура-Ландшафт объектларын (газоннар, бакчалары, чәчәк түгәлләре, куаклар һәм агачлар белән майданчыклар һәм тдп.) төзү өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрдә (түбә яшелләндерү), биналарның һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшелләндерү) кулланылар.

139. Яшеллэндерү объектларын карап тоту - яшел үсентеләрне һәм яшеллэндерелгән территорияләрне төзеклэндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләрне бетерү һәм күләмле корылмаларның конструктив элементларына зыян китерү, шулай ук жәйге һәм кышкы чорда күчмә кече формаларны жыештыру.

140. Яшел үсентеләр хужалары бурычлы:

- яшел үсентеләрнең сакланышын һәм аларны квалификацияле карауны тәмин итәргә;

- елның жәй айларында коры һава шартларында газоннар, чәчәк түтәлләре, агачлар һәм куаклар су сибүне тәмин итәргә кирәк;

- газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итәргә;

- су булган очракта, яшеллэндерү объектларында аларны чисталыкта тотарга һәм аларны 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган капитал чистартырга кирәк;

141. Яшеллэндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

-аларның эшчәнлеген һәм хезмәт күрсәтүне тәмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, төзелешләрне урнаштыру;

-агач һәм куак утырту, газоннарны һәм чәчәклекләрне юк итү;

- агачларга һәм башка яшел үсентеләргә гамаки, таган, турниклар, кер юу өчен бау, агачларга реклама һәм мәгълүмати щитларны һәм табличкаларны, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән чыдам конструкцияләрне, объектларга хәрәкәт итү юнәлешен күрсәтүчеләр, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәмин итү чараларын, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр үткәргечләрдән, лампалардан, ут кабарткычлардан арындыру;

-ел фасылына карамастан, стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын урнаштыру;

- төзелеш һәм башка материаллар, калдыклар, чүп-чар, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләр, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар;

- бакчаларга казу;

- йорт хайваннарын газоннарында һәм чәчәк кибетләрендә урамда йөртү;

- яфракларны, үләнне, ботакларны яндыру, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткөрү жайланмаларына алыштырырга;

- чүп-чарны газоннарда да ташларга;

- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрергә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга кирәк;

- сок, сумала чыгару өчен агачларны кисәргә, аларга башка механик жәрәхәтләр китерергә;

- яшеллэндерү территорияләрендә урнашкан скульптураларны, эскәмияләрне, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;

- агачларның тамырларын кәүсәсеннән 1,5 метрдан да якин араларда ачарга һәм агачларның муенткаларын жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

Коймалар

142. Киртэләрне урнаштыру-төзекләндерүнең өстәмә элементы.

143. Коймалар төрлечә:

- билгеләү (декоратив, саклагыч, аларның ярашуы);
- югарылыкта (Түбән-1,0 м, урта-1,1-1,7 м, югары-1,8-3,0 м);
- материалның төре (металл, тимер-бетон һәм башкалар.);
- дәрәжә проницаемости өчен карау (прозрачные, чукраклар);
- стационар дәрәжәсе (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка коймалар.

Киртэләрне проектлау аларның урнашу урынына һәм гамәлдәге дәүләт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларына, индивидуаль проектлау проектларына бәйле рәвештә башкарыла.

144. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен койма белән әйләндереп алуны әлеге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарырга кирәк.

Өслекләрне каплау

145. Өслекләрнең өслеген каплау жирлек территориясендә Куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәт шартлары белән тәмин итә, шулай ук жирлек төзелешенең архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләндерү максатлары өчен түбәндәге капламалар билгеләнгән:

- каты (капиталь) капламалар-монолит яки жыелма капламнар, шул исәптән асфальтобетоннан, цементобетоннан, табиғый ташлардан;
- табиғый яки ясалма сыпучык материалларыннан (шул исәптән ком, вак таш, гранит биекләкләр, керамзит, резин куян куян) башкарыла торган йомшак (юылмаган) капламнар-табиғый халәттә, тыгызланган яки ныгытылган вяжущий материаллары белән ныгытылган коры катнашмаларда (шул исәптән ком, вак таш, гранит высевкалар, керамзит, резин куян куян);
- газон капламнары - үлән капламын эзерләү һәм утырту буенча махсус технологияләр буенча башкарыла торган катлам;
- капламнарны (рәшәткәле плитка яки газон рәшәтмәсе, газонга күмелгән яки йомшак катлам) берләштерүче катнаш капламалар.

146. Каплау төрләрен сайлап алуны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк:

- каты-мөмкин булган чик йөкләнешне, характерны һәм хәрәкәт составын, проектлау вакытында гамәлдә булган янгынга каршы таләпләрне исәпкә алып;
- Йомшак кешеләр-аерым территорияләрне төзекләндергәндә аларның үзенчәлекле үзенчәлекләрен исәпкә алып (шул исәптән балалар, спорт майданчыклары, этләрне йөртү өчен майданчыклар, жәяү йөрү юллары));
- экологик яктан аеруча газон һәм катнаш кешеләр буларак.

Каты төрләрен каплау ия булырга тиеш шероховатую өслеге белән коэффициент сцепления бу коры торышы кимендә 0,6, бу мокром-кимендә 0,4.

Өслекләрнең бәйләнеше

147. Өслек элементларына , гадәттә, борт ташлардан, пандуслар, баскычлар, баскычларның төрле төрләренә кагыла.

Борт ташлары

148. Юл борт ташлары тротуар һәм машиналар йөрү часте кисешкән урында, юл өслеге ремонтланган очракта да, ул сакланырга тиеш.

Транспортны газон белән каплату урыннарында газон белән каплауны булдырмау өчен югары бортлы таш куллану зарур.

Газон белән жәяүлеләр коммуникацияләрен каплауга бәйле рәвештә, газон дәрәжәсеннән кимендә 50 мм артучы бакча бортын урнаштырырга мөмкин, бу газонны саклай һәм аның хезмәт итү вакытын арттырып, пычракка һәм үсемлек Чүп-чарына элэгүне булдырмый кала.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле типтагы каплау өчен табигый материаллар (кирпеч, агач, валуны, керамик борт һәм т.д.) кулланырга мөмкин.

Баскычлар, пандуслар

149. Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка объектлар урнашкан урыннарда жәяүлеләр коммуникацияләрендә, инвалидлар һәм картлар йортларында баскычлар һәм пандуслар, баскычлар, баскычлар 50 промиллдан артык йөргәндә, аларны пандус белән озатып йөргәндә, һичшиксез, күз алдында тотарга кирәк.

Бордюры пандусының авшлыгы 1: 12 кабул ителә.

Спуск һәм күтәрелеш вакытында баскычларның беренче баскычларын ачык контраст буяулар белән аерып чыгарырга кирәк.

Тышкы баскычларның барлык баскычлары Бер марш чикләрендә баскычларның киңлегенә һәм биеклегенә буенча бертөрле билгеләнә.

Гражданнар өчен пандус конструкцияләре булмаса, 75 мм биеклектәге Киртәле бортикны һәм поручняны күз алдында тотарга кирәк.

Горизонталь юл участкалары пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Ике як буенча да баскычлар яки пандуслар 800-920 мм биеклектә түгәрәк яки турыпочмаклы чәчкеч, кул белән каплату өчен уңайлы һәм дивартан торган 40 мм биеклектә поручня карала.

Майданчык

150. Жирлек территориясендә түбәндәге майданчыклар бар: балалар уеннары, өлкәннәр өчен ял итү, спорт белән шөгыйльләнү, чүп жыючылар урнаштыру, этләрне урамда йөртү һәм дрессировкалау, автомобиль стоянкалары.

Теркәлгән мәдәни мирас һәйкәлләре һәм аеруча саклаулы табигать территорияләре зоналары чикләрендә майданчыкларны урнаштыру һәйкәлләренә саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерергә тәкъдим ителә.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары белән тәмин ителергә тиеш. Майданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарь белән тәмин ителергә тиеш.

Балалар майданчыклары

151. Балалар майданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым майданчыклар яки яшь мәнфәгатьләренә кагылышлы комплекслы уен майданчыклары буларак оештырыла.

Балалар майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак өслек төрләре, газонлы майданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм ижтимагый биналар тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яштыгә балалар майданчыклары чикләренә кадәр ераклык 10 метрдан да ким булмаска тиеш, кече һәм урта мәктәп яшендәгә - 20 метрдан да ким булмаска тиеш, комплекслы уен майданчыклары - 40 метрдан да ким түгел, спорт-уен комплекслары - 100 метрдан да ким булмаска тиеш.

Балалар өчен уен майданчыклары контейнер майданчыкларыннан 20 метрдан да ким булмаска тиеш.

152. Балалар майданчыклары булырга тиеш:

- жәй көне ком салынып, өслеккә планировкага ия булырга;
- майданчыкта буяулар, коймалар һәм корылмалар буяу-елга бер тапкырдан да ким түгел, ә ремонт кирәк булганда гына башкарылырга тиеш;
- транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылу майданчыкларыннан, кунак тукталышларыннан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру майданчыкларыннан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларыннан изоляцияләнергә тиеш.

Якын-тирә территорияләренә реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә төзелеш материалларын алып бару һәм урнаштыру рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

Яктырту жиһазларын 2,5 метрдан ким биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

153. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларда куркынычсызлыкны тәэмин итү өчен җаваплылык аларны карап тотуны гамәлгә ашыручы затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

154. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре өчен дә физкультура һәм спорт белән шөгыйльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә үз эченә ала: йомшак яки газон өслеге (жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм койма белән әйләндереп алына. Яшелләндерү майданчыгы периметры буенча урнаштырыла, вертикаль

яшеллэндерү кулланырга мөмкин. Койманың биекlege 2,5-3 м тәшkil итә, бер-берсенә карата майданчыклар тоташкан урында-1,2 м дан да ким түгел. Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреация составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары завод эшләп чыгару, шулай ук махсус эшкәртелгән өслекләр бүрәнәдән һәм бруслардан эшләнгән булырга мөмкин (ярыклар, сколлар һәм тдп.булмау).

Урнаштыру вакытында сертификацияләнгән жиһазлар каталогларына таянып эш итәргә кирәк.

Ял майданчыклары

155. Торак төзелеше территориясендә өлкән халыкның тыныч ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыклары оештыру мөмкин. Торак йортларның тәрәзәләреннән акрын ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ераклык 10 метрдан да ким булмаса тиеш, шук өстәл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаса тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге гадәттә үз эченә ала: каты өслек төрләре, газонлы майданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, ял итү өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә, һәр эскәмиядә берәр), яктырту жиһазлары.

Майданчыкны каплау плиточного мощения рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял итү майданчыклары һәм балалар майданчыклары белән бергә балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштырылуга юл куярга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә үләнә ял итү өчен майданчыклар оештырылырга мөмкин.

Этләр өчен майданчыклар

156. Этләрне йөртү өчен майданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килешенгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне урамда йөртү майданчыгы территориясендә төзекләндерү элементлары исемлеге төрле өслек төрләре, коймалар, эскәмияләр, урналар, эскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмати жиһазлар үз эченә ала. Этләрне йөртү өчен майданчыклар микрорайоннан һәм торак районның гомуми файдалану территорияләрендә, Яшел утыртмалардан буш урыннар, метрополитен линияләренең техник зоналарында һәм гомумпоселение магистральләрендә, беренче һәм икенче поясларны су белән тәэмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә 110 кВт көчәнешле электр тапшыру линияләре астында урнашырга тиеш.

Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан этләрне йөртү өчен майданчыклар күләме 400-600 кв. м чикләрендә кабул ителә, башка территорияләрдә - 800 кв.м. га кадәр, килеп туган төзелеш шартларында, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларның киметелгән күләме кабул ителәргә мөмкин.

Мәйдан чигеннән торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ераклык 25 метрдан да ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт мәйданчыклары, ял мәйданчыклары участокларына кадәр - 40 метрдан да ким булмаска тиеш.

Мәйданчык коймасы, кагыйдә буларак, 1,5 метрдан да ким булмаган жиңел металл челтәрдән башкарыла.

Мәйданчык территориясендә мәйданчыкны файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмати стенд урнаштырылган булырга тиеш.

157. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыюны һәм утильләштерүне башкаралар.

Йорт хужалары хайваннарының башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләр өчен санитар нормалар нигезендә тынычлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автостоянкалар мәйданчыклары

158. Авыл жирлеге территориясендә түбәндәге төр автостоянкалар урнашкан: автомобильләрне кыска вакытлы һәм озаклап саклау.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакыт эчендә Саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрдән гыйбарәт: каты өслек төрләре, өслекләрне сопряжения элементлары, коймалар, чүп-чар өчен урналар яки кече контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участокларына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау участогы аша транзит жәяүлеләр юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау участогы калган территориядән 3 метрдан да ким булмаган яшел үсентеләр полосасыннан изоляцияләнергә мөмкин.

Кече архитектура формалары

159. Кече архитектура формаларын урнаштыру төзелеш, биналарны һәм корылмаларны реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау проект документлары, шулай ук төзекләндерү яки эскиз тәкъдимнәре проектлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Авыл жирлегенең үзәк үзәге, бистәдәге күп функцияле үзәкләр һәм кече архитектура формалары зоналары өчен шәхси проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

160. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр булып тора:

- архитектура һәм ландшафт тирәлеге характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;

- материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфатлары, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, озак вакыт дәвамында аларны саклап калу;
- конструкциянең ныклыгы, ышанычлылыгы, иминлеге.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

161. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан ухоженными булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, билгеләнгән досоклардан һәм режимлы табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә урнаштырыла һәм аннан тулысынча файдаланыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүматны аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр урнаштырмыйча урнаштыру чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм мәгълүматны полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән каплау рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы территорияне төзекләндерүне һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен монтажлау (демонтаж) өч тәүлек эчендә торгызырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларның фундаменталь блогы булганда, фундаменталь блок белән бергә сүтелергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын кысрыклаганда корылмаларга һәм корылмаларга зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклыгын һәм тотрыклылыгын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төр булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- оя булдырылды;
- режимлы табличка;
- модульле төзелеш;
- стела;
- щит конструкциясе;
- флаглы композиция;
- махсулаштырылган төзелеш.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе законнары таләпләренә, аларны саклау һәм куллану таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш;

Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт теле Турындагы закон таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш;

Ике һәм аннан да күбрәк тел куллану очрагында текстлар эчтәлеге һәм техник бизәлеше буенча охшаш булырга тиеш, дәрәс һәм аңлаешлы итеп эшләнгән.

Гражданнар белдерүләре, мәдәни һәм спорт чаралары афишасы урнаштыру

162. Белдерүләргә, мәдәни һәм спорт чаралары афишасын урнаштыру бары тик махсус тумбаларда, гражданнар күпләп жыела торган урыннарда һәм жанлы жәяүлеләр зоналарында билгеләнгән щитларда һәм стендларда гына рәхсәт ителә.

Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда элмә такталар рәвешендә урнаштырыла ала.

VI. Коммуникацияләргә төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләргә үткәргә төп таләпләр

163. Грунтны аеру яки юл катламнарын ачу (жир асты коммуникацияләргә сузу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтка кадау, электр тапшыру линияләргә, элемент баганаларын урнаштыру (алмаштыру), яктырту баганалары, грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләргә вакытында эшләр һәм башка эшләр) белән бәйлә эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рәхсәт (жир эшләргә житештерүгә ордер) булганда гына башкарыла.

164. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйлә жир, төзелеш һәм ремонт эшләргә оештыру һәм үткәргә тәртибә, жир эшләргә башкаруга ордер ясау һәм алу Муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләргә нигезендә башкарыла.

165. Кирәк булса, яшел утыртмаларны сүтәргә яки күчәргә утыртырга тиешле тәртиптә Башкарма комитет карарын рәсмиләштерергә һәм яшел утыртмаларны сүтәргә яки күчәргә утыртырга кирәк.

166. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яки туктату вәкаләтле орган тарафыннан юлның ике ягында заказчылар һәм эшләр житештерүчеләр, эшләр сроклары, карап чыгу мөмкин булган маршрутлар турында кирәкле барлык мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат щитын урнаштыру белән мәжбүри рәвештә бирелгән рәхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның рәвешә һәм эчтәлеге рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

167. Яраклылык вакыты чыккан ордлар буенча коммуникацияларне төзегәндә, төзекләндергәндә жир эшләрен башкару үз белдеге белән таныла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

168. Торак мохитне, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәге кешеләр һәм инвалидлар өчен торак пунктларның мохитеннән файдалану мөмкинлеген, әлеге объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәт итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәмин итүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Өлкән яшьтәге затлар һәм инвалидлар йөри торган техник чаралар һәм жиһазлар проектка, төзү, урнаштыру заказчы тарафыннан расланган проект документациясе нигезендә яңа төзелеш вакытында тормышка ашырырга тәкъдим ителә.

VIII. Эчтәлек йорт хайваннары һәм кошлар

169. Йорт хайваннарын һәм кош-кортларны карап тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш, йорт хайваннарына һәм кошларына китерелгән зыян өчен җаваплылык аларның хужалары гамәлдәге Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә җаваплы.

170. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыюны һәм утильләштерүне башкаралар.

171. Авыл жирлегендә яшәүче авыл хужалыгы терлекләрен (сыер, сарык, кәжә, дуңгызлар һәм башка) һәм кошларны тоту рөхсәт ителә территорияләрендә шәхси торак йорт яны участкалары белән.

172. Барлык продуктив хайваннар (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дуңгызлар, атлар), гражданның яшәү урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә ел саен яңадан теркәү юлы белән, биржалау һәм теркәргә тиеш.

173. Йорт хайваннарын жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган көтү урыннарында хужасы күзәтүе астында яки аның кушуы буенча башка затның күзәтүе астында рөхсәт ителә.

174. Йорт хайваннарын 7.00 сәгатътән 23.00 сәгатъкә кадәр урамда йөртү рөхсәт ителә. Башка вакытта урамда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәмин итү өчен хужалар чаралар күрергә тиеш.

175. Этләрне урамда йөртү, өч айга кадәрге көчекләрен һәм кечкенә этләрне йөртү очракларыннан тыш, сәбәп (этне тотып торучы бүтән жайланма), муенлык һәм борынчык кулланып башкарылырга тиеш, әгәр алар махсус сумкага (контейнерга) яки аларны урамда йөртүче зат кулында. «Татарстан Республикасында йорт хайваннарын тотуның аерым мәсьәләләре турында» 2014 елның 7 мартындагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә теркәлгән эт муйнигында аның идентификация

номеры күрсәтелергә тиеш. Этләрне сәбәпсез урамда йөртү торак пунктлар чикләреннән тыш, шулай ук мондый урамда йөрергә рөхсәт итүче билгеләр куелган урыннарда рөхсәт ителә.

176. Хужалары йорт хайваннарының һәм ишегалларының кошларының, тротуарларның, урамнарның, паркларның, газоннарның, балалар мәйданчыклары, скверларның, мәйданнарның, шулай ук торак йортларның подъездларының пычрануына юл куймаска тиеш. Эт, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны урамда йөргәндә, хужасы үз вакытында мәйданчыкларда чүп контейнерларына ташларга тиешле йорт хайваннарының табигый су бүлгеләрен тулысынча жыюны тәэмин итә торган кирәк-яраклар булдырырга тиеш.

177. Этне махсус урыннарда гына бәйдән ычкындырырга була. Махсус билгеләнгән мәйданчыклар булмаганда, буш урыннарда, чабылган болыннарда һәм жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган башка урыннарда урамда йөртү рөхсәт ителә.

178. Этләрне өйрәтү бары тик яхшы итеп әйләндереп алынган мәйданнарда яки жирлек территориясендә генә алып барыла ала.

179. Йорт хайваннарын юлның уң ягыннан бары тик тәүлекнең якты вакытында гына йөртергә кирәк. Йорт хайваннарын грунт юллары һәм сукмаклар буенча йөртү мөмкинлеге булганда асфальт түшәлгән юл буенча йөртү тыела.

180. Урамнарда йорт терлекләрен калдырганда, хужалары яшел үсентеләрне бозудан һәм терлек эзерләүгә киткән чыгымнарны каплый.

181. Йорт кәжәләре йорт яны территориясенә эчендә генә яки көтүлекләренә хужалары күзәтүе астында гына асрлырга тиеш.

182. Рөхсәт ителми:

- малларны балалар һәм спорт мәйданчыкларында, пляжларда, мэгариф һәм медицина оешмалары территорияләрендә урамда йөртү;
- гражданның күпләп ял итү урыннарында урнашкан пляжларда йорт хайваннарын урамда йөртү һәм аларны су объектларында коену;
- торак пунктлар территориясендә хайваннар һәм кошлар чыгарырга;
- хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмаган һәм урамда йөргәндә агрессив тәртибен чикли алмаган затлар, шулай ук яше яки сәламәтлеге аркасында хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмаган затлар хайваннарны урамда йөртү;
- вак күләмле этләрне урамда йөртү очракларыннан тыш, 14 яшькә җитмәгән затлар этләрен урамда йөртү;
- балкон, лоджияләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (чиктәш фатирлар коридорлары, баскыч клеткалары, чардак, подвал һәм башка ярдәмче биналарда) йорт хайваннарын һәм кошларын даими тоту);

- махсус чаралар (күргөзмөлөр һ.б.) үткөрү урыннарыннан тыш, элеге урыннардагы йорт хайваннарының булуы.

183. Йорт хайваннары һәм кошларның хужалары бурычлары:

-хайваннар авыруларын кисәтүне һәм терлекчелек продуктларына ветеринария-санитария мөнәсәбәтләрәндә иминлекне тәмин итә торган хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймаска, шулай ук ел саен яңадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чараларын үткөрөргә;

- хайваннарны тору урынын даими контрольдә тоту;

- хайваннар чирлөгәндә һәм алар егылган очракта, шулай ук аларны гадәти булмаган тотканда кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә кирәк. Белгечләр килеп житкәнче авыру билгеләре булган хайваннарны аерып тотарга кирәк;

-терлекләрне карау, диагностика тикшеренүләре, саклау алды прививкалары һәм дөвалау-профилактик эшкәртү өчен ветеринария белгечләре таләбе буенча бирергә.

184. Үлгән терлекләрне күмү махсус билгеләнгән урында махсуслаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

185. Үз территорияләрендә каравылчы этләре булган оешмалар бурычлы:

- теркәргә, эт гомуми нигезләрдә;

- этләрне ныклы бәйдә тотарга;

- килүчеләрне хайваннар белән тәмин итү мөмкинлеген төшереп калдырырга;

- этләрне, территориягә кергәндә кисәтү язуы булган очракта, эш туктатылган вакыттан яки гомуми файдаланудагы территориядән алынган территориядә генә бәйдән ычкындырырга.

186. Жәмәгать урыннарында озата баручылардан башка гына булган күзәтүчесез хайваннар тотылырга тиеш.

187. Күзәтүчесез хайваннарны аулау жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү буенча аларны тапкан махсуслаштырылган предприятие яки башка зат тарафыннан үтәлергә мөмкин.

188. Караучысыз хайваннарны тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

189. Рөхсәт ителми:

- судның тиешле карарыннан башка фатирлардан һәм шәхси йортлардан хайваннарны тартып алу;

- кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре янында бәйдән ычкынган этләрне төшерергә һ. б.;

- ветеринар органнар киңәшеннән башка, приманкаларны һәм башка чараларны кулланырга.

IX. Кагыйдәләреннән үтәләшен контрольдә тоту

190. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләрне үтәүне тәэмин итәргә тиеш.

191. Әлеге кагыйдәләрне бозган өчен административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукий актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләрне үз эченә алган, аларны үтәмәгән өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе Кодексы нигезендә җаваплылык билгеләнгән нигезләмәләрдән тыш) җаваплылыкка тартыла.

192. Төзекләндерү өлкәсендәге закон таләпләрен һәм муниципаль хокукий актларны үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка тарту әлеге таләпләрне үтәүдән һәм жибәрелгән җитешсезлекләрне бетерүдән азат итми.